

REPREZENTĂRI DE CUȚITE DE MASĂ ÎN FRESCELE MEDIEVALE DE PE TERITORIUL ROMÂNIEI (SECOLELE XIV-XVI)

Voica Istrate

Folosite din cele mai vechi timpuri ca unelte și ca arme cuțitele au fost nelipsite din gospodăriile medievale, așa cum ne relevă lamele sau plăselele de cuțit descoperite frecvent în săpăturile arheologice. Importanța acestor obiecte transpare și din izvoarele scrise medievale care consemnează atât stricta specializare a celor care produceau cuțite la orașe cât și numărul mare de produse destinate comercializării.

Analizând cuțitele de luptă din perspectivă iconografică, documentară și arheologică cercetătorul Adrian Andrei Rusu subliniază faptul că în izvoarele scrise nu se face nici o demarcație între cuțitele-arme și cuțitele- unelte-instrumente lansând în același timp ideea că majoritatea dintre ele - și este vorba de zeci de mii de cuțite tranzacționate anual - aveau probabil destinație non-militară¹.

Apelul la sursele iconografice, în special la fresce, ar putea completa informațiile furnizate de arheologie prin imagini ale cuțitelor redată în dubla lor ipostază de arme sau unelte.

În acest studiu ne vom îndrepta atenția asupra cuțitelor de masă pictate în frescele din secolele XIV-XVI. Reprezentarea acestor obiecte în iconografia religioasă este o consecință a faptului că multe episoade importante din istoria creștinismului au avut legătură cu mâncarea sau cu vinul servite în cadrul unor cine sau ospețe. Astfel Dumnezeu s-a arătat lui Avram în chipul a trei pelerini pe care acesta i-a ospătat la stejarul din Mamvri în *Cina de la Mamvri*; tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul a fost cerută la *Banchetul lui Irod* de fiica Irodiadei când Irod își aniversa ziua de naștere alături de demnitari, ofițeri și cei mai de vază oamenii din Galileea²; în prezența Maicii Domnului și a ucenicilor săi Isus a făcut prima sa minune prefăcând apa în vin la *Nunta din Cana Galileii*³; după ce Isus l-a vindecat pe Simon de lepră și a săvârșit diverse minuni, locuitorii din Betania i-au mulțumit pregătind o cină bogată, *Cina din Betania*; ultima masă luată de Isus cu apostolii săi se reflectă în *Cina cea de taină*; Isus s-a arătat prietenilor săi care l-au recunoscut după ce a frânt pâinea la *Cina din Emaus*⁴. Acestor episoade li se adaugă alte ospețe sau scene în care sunt reprezentate mese întinse unde ar putea fi redată cuțite de masă: *Prezentarea Mariei în fața marilor preoți*, *Împărțășania cu pâine și vin*, *Legenda Sfântului Gheorghe - Ospățul*, *Viața Sfântului Ioan cel Nou și Viața Sfântului Nicolae*.

Cărțile sfinte și manualele de pictură nu menționează și nu recomandă pictarea cuțitelor la aceste mese, dar cum zugravii bisericilor au fost preocupați să recreeze atmosfera acelor episoade din istoria creștinismului pe înțelesul omului medieval care nu știa să citească, rezultatul a fost adesea reprezentarea personajelor în jurul unor mese, acoperite de ștergare, pe care

au pictat alimente, vin și – ca elemente de cultură materială - sfeșnice sau opaițe, pahare, cupe și ulcioare, precum și cuțite pentru tăierea alimentelor având ca modele pe cele utilizate în viața cotidiană din epocă.

Cele mai vechi reprezentări de mese în fresce provin din Transilvania unde conform repertoriului iconografic⁵ întocmit de Vasile Drăguț *Cina de taină* a fost pictată în relativ multe biserici catolice: Ghelinta (jud. Covasna) anul 1330, Mălâncrav (jud. Sibiu) la mijlocul secolului al XIV-lea, Cricău (jud. Alba) în al treilea sfert al secolului al XIV-lea, la Chilieni (jud. Covasna) sfârșitul secolului al XIV-lea, la Viștea (jud. Cluj) secolul al XV-lea, Cîsnădie (jud. Sibiu) la sfârșitul secolului al XV-lea, Râșnov (jud. Brașov), în jurul anului 1500, Ocna Sibiului (jud. Sibiu) în anul 1522. Aceștia li se adaugă alte reprezentări ale *Cinei* în mediul ortodox: la Strei (jud. Hunedoara) la mijlocul secolului al XIV-lea, la Crișcior (jud. Hunedoara) în anul 1411. Cuțite ar putea fi reprezentate și în alte scene: *Binecuvântarea Mariei de cei trei mari preoți* la Sântă-Mărie Orlea (jud. Hunedoara) în anul 1311, *Sfânta Treime la Mamvri* la Râu de Mori (jud. Hunedoara) spre sfârșitul secolului al XIV-lea sau prima jumătate a secolului al XV-lea. Însă după cum vom vedea puține scene pot fi valorificate din cauza calității frescelor medievale sau a calității imaginilor publicate în literatura de specialitate.

Cea mai veche reprezentare a unei mese întinse o întâlnim la Sântă-Mărie Orlea în scena *Binecuvântarea Mariei de cei trei mari preoți* unde însă nu par să fie pictate cuțite⁶.

Două cuțite sunt reprezentate în *Cina de taină* la Ghelinta⁷ (fig.1,2). Remarcăm aici faptul că numărul cuțitelor așezate pe masă este mereu mai mic decât numărul mesenilor, situație care se va repeta în cazul tuturor frescelor.

În *Cina* de la Mălâncrav⁸ observăm pe masă mai multe alimente, un colac împletit rupt într-o parte, pâinici, pește, dar nu putem susține cu certitudine că sunt reprezentate cuțite.

În *Cina de taină* de la Strei „deteriorată în proporție de 75%”⁹ este pictată „o masă acoperită de ștergar cu decor geometric (realizat cu brun și vizibil azi doar în colțul stâng al scenei)”, dar din descrierea și imaginile avute la dispoziție¹⁰ nu reiese existența vreunui cuțit.

În fresca de la Chilieni pe masă sunt redată pahare, farfurii, ulcioare precum și două cuțite (fig.3,4), iar ca alimente pești și pâinici¹¹.

La Cricău în fragmentul de frescă care s-a păstrat distingem o parte din fața de masă, o patenă, un potir și partea de jos a unui sfeșnic, dar nici un cuțit¹².

La Râu de Mori în scenele *Hristos împărtășindu-i pe apostoli* și *Sfânta Treime la Mamvri* din descrierea scenelor făcută de Liana Tugeanu¹³ și din imaginile publicate nu reiese existența vreunui cuțit.

La fel este situația și în cazul *Cinei de taină* de la Crișcior scenă care este descrisă astfel „pe masă, față de masă (albă) cu decor de flori și crenguțe (roșu deschis) și deasupra două cupe, o tîpsie, un bol, o patenă (roșu deschis)”¹⁴.

Situația din Jara Românească este întrucâtva asemănătoare. Pentru secolul al XIV-lea singurele frescele s-au păstrat la Biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (1364–1365) și la Mănăstirea Cozia (1390) iar

din secolul al XV-lea nu a ajuns până la noi nici o frescă¹⁵. Lista bisericilor cu picturi murale din secolul al XVI-lea este relativ bogată¹⁶ și din programele iconografice publicate de Carmen Laura Dumitrescu reținem scenele unde ar putea fi reprezentate cuțite: *Banchetul lui Irod* la Bolnița Bistriței (1520)¹⁷, *Împărtășania* și *Cina de taină* la Stănești (1536)¹⁸, *Împărtășania apostolilor cu pâine și vin*, *Cina de taină*, *Cina din Mamvri*, *Banchetul lui Irod* la Bolnița Coziei (1542-1543)¹⁹, *Împărtășania apostolilor cu pâine și vin* la Snagov (1563)²⁰, *Împărtășania cu vin*, *Cina din Mamvri* și *Cina de taină* de la Bucovăț (1547, 1579-1589)²¹ și *Cina de taină*, *Cina din Mamvri* și *Împărtășania* de la Căluu (1594)²². Pictura Bisericii din Târgoviște, datată la sfârșitul secolului al XVI-lea sau la începutul secolului al XVII-lea, cuprinde scena *Cina din Betania*²³.

În realitate, fie frescele au fost alterate de repictări, fie multe dintre scenele enumerate mai sus (unde ar putea să fie reprezentate cuțite) nu sunt descrise sau nu beneficiază de imagini în publicațiile de specialitate atenția cercetătorilor fiind îndreptată mai mult spre portretele ctitorilor domnitori sau boieri²⁴.

În secolul al XIV-lea la Curtea de Argeș în scena *Împărtășania apostolilor*²⁵ nu este reprezentat nici un cuțit, iar din fresca *Cina cea de Taină* extrasă din biserică și aflată la Muzeul Național de Artă al României lipsește partea unde ar fi putut să fie cuțite²⁶. În schimb pe masă în *Scena de la Emaus*²⁷ sunt pictate ca alimente ridichi albe, azime, pește și un cuțit (fig.5), iar în *Nunta din Cana Galileii*²⁸ aceleași alimente și două cuțite similare (fig.6,7).

Din descrierea făcută frescelor de la Stănești-Vâlcea nu reiese că în scenele *Împărtășania apostolilor*²⁹ și *Cina cea de taină*³⁰ s-ar afla vreun cuțit. În secolul al XVI-lea la Bolnița Coziei în scena *Banchetul lui Irod*³¹ pe masă sunt redată un potir, patru azime și două cuțite (fig.30,31), iar în *Cina din Mamvri*³² vase, azime, ridiche albă, pește într-unul din vase și câte două cuțite (fig.32,33). În schimb în scena *Cina din Betania*³³ din Târgoviște nu se observă nici un cuțit.

În Moldova picturile murale s-au păstrat într-o stare mai bună și au beneficiat de o mai bună popularizare.

Cel mai adesea cuțitele sunt redată în scena *Cina de taină*: Voroneț, jud. Suceava (1488), Bălinești, jud. Suceava (1493), Popăuți, jud. Botoșani, (sf. secolului al XV-lea sau începutul secolului al XVI-lea), Părhăuți, județul Suceava (1522), Dobrovăț, jud. Iași (1529), Probota, jud. Iași (1532), Arbore, jud. Suceava (1541), Sucevița, jud. Suceava (sfârșitul secolului al XVI-lea).

În *Cina cea de taină* de la Voroneț pe masă se află patru cuțite (fig. 9-12) iar ca alimente ridichi negre și azime³⁴ dar în scena *Împărtășaniei* nu există cuțite; la Bălinești³⁵ pe masă în *Cină* sunt redată diverse recipiente ridichi negre azime și două cuțite (fig.13,14), iar la Popăuți³⁶ recipiente, pește, azime, ridichi negre și trei cuțite (fig.15-17), dar în *Împărtășania cu vin*³⁷ nici un cuțit. Nu dispunem de descrieri și de imagini ale *Cinei* de la Părhăuți³⁸. De la Dobrovăț provin cele mai multe cuțite aflate pe mese bogate în recipiente, sfeșnice și alimente (azime, pești, ridichi negre). În *Cina de taină*³⁹ sunt reprezentate patru cuțite (fig.18-21), și câte unul în scenele *Isus arătându-se apostolilor*⁴⁰(fig.22), *Scena de la Emaus*⁴¹ (fig.23) și *Isus și Apostolul*

Petru⁴² (fig.24).

În schimb în *Cina cea de taină* sau în *Împărtășania cu vin* de la Humor (1535) nu sunt reprezentate cuțite. Pe masa *Cinei*⁴³ de la Probota sunt pictate două cuțite (fig.26,27) și la fel la Arbore⁴⁴ în *Cină* (fig. 28,29), dar nu și în scena *Ospățului*⁴⁵.

Mai multe mese întinse cu cuțite au fost pictate la Sucevița în scenele: *Viața Sfântului Ioan cel Nou*⁴⁶, *Viața Sfântului Nicolae*⁴⁷, *Scene din Viața lui Isus*⁴⁸ *Cina cea de taină*⁴⁹, *Cina din Mamvri*⁵⁰. Calitatea imaginilor publicate nu ne permite să facem considerații asupra numărului sau formelor acestor cuțite.

Comparând cuțitele reprezentate în frescele medievale din perioada secolelor XIV-XVI remarcăm existența unor asemănări și diferențe care ne permit să schițăm o posibilă evoluție morfologică.

O primă categorie de cuțite sunt redată în frescele medievale de la Curtea de Argeș (fig. 5-7, fig. 35-37)⁵¹. Cele trei piese au mânere simple, muchia lamei dreaptă în partea dorsală, iar tăișul este foarte puțin curbat spre vârf. S-ar putea ca decorul de la extremitățile mânerelor să fie de fapt rezultatul tehnicii de îmbinare a lamelor cu mânerele. O diferență apare în ceea ce privește culoarea mânerelor cuțitelor: cel din scena *Cina din Mamvri* este alb (fig. 5), în timp ce acelea din scena *Nunta din Cana Galileii* sunt de culoare închisă (fig. 6,7). Una dintre explicațiile reprezentării acestui tip de cuțit doar la Curtea de Argeș se leagă credem de faptul că pictura a fost realizată de pictori aduși special din mediul grecesc. Același tip de cuțit a fost reprezentat la începutul secolului al XIV-lea în Serbia medievală în scena *Binecuvântarea Mariei* din Biserica Sf. Gheorghe din Staro Nagoričino.⁵² (fig. 8) .

În secolele al XIV-lea și al XV-lea predomină în fresce cuțitele cu mânerul format din plăsele prinse cu nituri și având forma lamei aproape rectangulară, doar vârful fiind tăiat oblic în partea inferioară așa cum reiese din reprezentările de la Ghelinta în 1330 (fig. 1,2,38), de la Chileni la sfârșitul secolului al XIV-lea (fig.3,4), de la Voroneț în anul 1488 (fig. 9-11,39) și de la Bălinești 1493 (fig.14, 40). În secolul al XVI-lea o piesă de acest tip este redată o singură dată la Arbore în anul 1541 (fig. 29).

Două cuțite a căror lame sunt mai late la partea de îmbinare cu mânerul au fost pictate spre sfârșitul secolului al XV-lea în Moldova la Voroneț (fig.12) și la Bălinești (fig.13).

Tot spre sfârșitul secolului al XV-lea observăm la Bălinești (fig.14) și la Popăuți (fig.15-17, 41-43) începutul unei evoluții a lamelor cuțitelor spre forme mai alungite și subțiate. Forma această se continuă în prima parte a secolului următor la Dobrovăț în 1529 (fig.18,44), la Probota în 1532 (fig.27, 45) și la Bolnița Coziei între anii 1542-1543 (fig. 30,31,46,47).

O evoluție mai radicală a lamelor cuțitelor se observă în prima jumătate a secolului al XVI-lea la Dobrovăț (fig. 19-21,23,24, 48-52), la Arbore (fig. 28,53) și la Bolnița Coziei (fig. 32,33, 54,55). Este vorba de o subțiere a vârfului lamei și de arcuirea muchiei dorsale a lamelor. Această modificare a formei lamei se reflectă și în *Tetraevangheliarul Mitropolitului Anania*⁵³ datat între anii 1554-1558 (fig.34).

Incert este obiectul din scena *Isus arătându-se apostolilor* din fresca de la Dobrovăț din anul 1529 (fig.22) el fiind probabil un cuțit cu mânerul și

lama late și scurte.

Pe suprafețele lamelor observăm o șanțuire longitudinală la cuțitele de la Chileni (fig. 3,4) și la Arbore (fig.29). Cuțitele de masă de la Dobrovăț din scena *Cinei de taină* (fig. 18-21) și posibilul cuțit de luptă din scena *Tăierea urechii lui Malchus*⁵⁴ prezintă o linie șerpuită pe lamă în apropierea mânerului (fig.25).

În ceea ce privește mânerurile, aproape toate cuțitele (cu excepția celor de la Curtea de Argeș) au plăsele prinse de corpul cuțitului cu nituri variind ca număr de la trei la cinci (cele mai multe) sau chiar șase. Un cuțit mai interesant din acest punct de vedere pare să fie cel reprezentat în *Cina cea de taină* de la Arbore care fie are mânerul torsionat, fie are foarte multe nituri (fig.28).

Majoritatea capetelor mânerelor rotunjite au o mică buclă iar altele sunt tăiate drept și au un mic cioc, forme care corespund descoperirilor arheologice⁵⁵.

Alături de cuțitele de masă în scena *Cinei de taină* de la Voroneț și-a făcut loc în premieră o lingură.

Privind scenele în care sunt redată cuțite de masă în fresce rolul acestor tacâmuri pare mai degrabă decorativ pentru că numărul cuțitelor de pe masă este mereu mai mic decât numărul comensurilor, cuțitele nu par să fie folosite de cineva pentru că nu se află niciodată în mâinile personajelor (doar în fresca bisericii Sf.Gheorghe din Hârlău un personaj ține cuțitul în mână⁵⁶ dar în acest caz pictura originală de secolul al XVI-lea a suferit repictări) și nu este foarte clar ce anume s-ar putea tăia cu ele (azime? colaci împlețiți? pește? ridichi negre sau albe?). Paradoxal tocmai într-o *Cină* unde nu există cuțite, la Humor, sunt redată două jumătăți tăiate de ridiche neagră.

În ciuda acestei aparente lipse de utilitate a cuțitelor de masă reprezentate în scenele religioase remarcăm totuși diferențe și chiar o evoluția a formelor acestor obiecte pe parcursul secolelor XIV-XVI .

REPRÉSENTATION DES COUTEAUX DANS LA PEINTURE MURALE EN ROUMANIE (LES XIVÈME - XVIÈME SIECLES)

Il y a quelques scènes religieuses en peinture murale comme *La Cène* où on peut voir les personnages déjeunent et dans cette cadre sont des aliments comme pâte sans levain, gimblettes, des radis des récipients et des ustensiles comme les couteaux. On remarque que dans cette scène les personnages n'utilisent pas des couteaux et que les nombres des couteaux sont moins de ceux des personnages mais malgré cette situation les formes des couteaux évoluent dans les peintures murales. Ainsi les exemplaires de Curtea de Argeș avec des manches simple sont singulière dans cette espace et elles sont inspirées de modèles grecques. Majorité des couteaux a des manchons rivetés. Pour le XIVème et XVème siècle prédominent les couteaux avec lames rectangulaires et les bouts aiguisés.

À la fin du XVème siècle on remarque l'apparition des lames gracieuses forme qui est continue pendant le siècle suivant et une autre forme de couteaux qui a la lame plus agrandie à côté du manche. Pendant le XVIème siècle les lames gracieuses se courbent au devant.

Note

- ¹ A.A. Rusu, *Despre cuțitele de luptă din Transilvania medievală*, în *Studii de istorie medievală și premodernă*, Cluj-Napoca, 2003, p.75-96.
- ² www.ercis.ro/cateheza/ansfscript2.asp?cap=56, 25.10.2007.
- ³ www.crestinortodox.ro/DR-CANA_GALILEII, 22.10.2007.
- ⁴ www.radiovaticana.org/rom/Articolo.asp?c=129629, 27.10.2007.
- ⁵ Vasile Drăguț, *Iconografia picturilor murale gotice din Transilvania*, în *Pagini de Veche Artă Românească*, vol. II, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p. 70.
- ⁶ Idem, *Picturile Bisericii Sântă Mărie Orlea - cel mai vechi ansamblu mural din țara noastră în Buletinul Monumentelor Istorice*, 1971, nr.3, p.68, fig.9.
- ⁷ Idem, *Iconografia...* p. 31, fig. 14 și http://www.historyarts.ro/a_fresce_gotice.htm, 20. 04.2007.
- ⁸ <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/Almakerek8.jpg>, 30.10.2007.
- ⁹ Maria Irina Popescu, Liana Tugearu, *Biserica ortodoxă din satul Strei*, în *P.V.A.R.*, vol. V, 1985, p.274.
- ¹⁰ *Ibidem*, p.248 fig.10.
- ¹¹ www.kutyahon.de/erdelyi.templomok/sepsikilyen/index.htm, 30.10.2007.
- ¹² Așa reiese din imaginea oferită cu amabilitate de Ileana Burnichioiu căreia îi mulțumesc și pe această cale.
- ¹³ L. Tugearu, *Biserica ortodoxă din Râu de Mori*, în *P.V.A.R.*, vol. V, p. 177-178, 182, 188-190, 195, fig.1,2,7.
- ¹⁴ M. I. Popescu, L.Tugearu, *Biserica Adormirea Maicii Domnului din Crișcior*, în *P.V.A.R.*, vol. V, p. 93.
- ¹⁵ Carmen Laura Dumitrescu, *O reconsiderare a picturii Bisericii din Stănești-Vâlcea*, în *P.V.A.R.*, II, 1972, p.155
- ¹⁶ Idem, *Pictura murală din Țara Românească în secolul al XVI-lea*, București, 1978, p.9.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 24,25.
- ¹⁸ *Ibidem* p.26,27.
- ¹⁹ *Ibidem*, p.29-31.
- ²⁰ *Ibidem*, p.32,33.
- ²¹ *Ibidem*, p.38.
- ²² *Ibidem*, p.40,41.
- ²³ V. Drăguț, *Arta creștină în România*, București, vol. V, 1989, p. 313, planșa 118.
- ²⁴ C. L. Dumitrescu, *Pictura de la Bucovăț*, p. 63-72, în *B.M.I.*, nr. 4, 1971; idem, *O reconsiderare a picturii Bisericii din Stănești-Vâlcea*, în *P.V.A.R.*, II, 1972, p.227; V.Drăguț, *Pictura murală din Țara Românească și din Moldova și raporturile sale cu pictura Europei de sud-est în cursul secolului al XVI-lea*, în *B.M.I.*, nr. 4, 1970, p. 17-32.
- ²⁵ Maria Ana Musicescu, *Bizanțul și arta Țărilor Românești*, în *B.M.I.*, nr. 3, 1971, p. 6, fig. 1.
- ²⁶ <http://www.mnar.arts.ro/ro/galerii/lucrare-veche>, 3.11.2007.
- ²⁷ Grigore Ionescu, A. M. Musicescu, *Biserica domnească din Curtea de Argeș*,

București, 1976.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ C. L. Dumitrescu, *O reconsiderare ...*, p.227.

³⁰ *Ibidem*, p.231.

³¹ Idem, *Pictura murală...*, fig 64.

³² *Ibidem*, fig. 65.

³³ Drăguț, *Arta creștină*, pl.118, fig. 313.

³⁴ ***, *Repertoriul Monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, 1958, p. 84, fig. 48.

³⁵ *Ibidem*, p.130, fig. 90.

³⁶ V. Drăguț, V. Florea, D.Grigorescu, M. Mihalache, *Pictura românească în imagini*, vol. I, București, 1970, p. 32

³⁷ ***, *Repertoriul Monumentelor*, p. 131, fig. 91.

³⁸ Bogdana Irimia, *Datarea picturilor murale din Părhăuți*, p.66-72, în *Revista Muzeelor și Monumentelor Istorice – Monumente Istorice și de Artă*, nr. 2, 1974.

³⁹ V. Drăguț, *Dobrovăț*, București, 1984, pl.32.

⁴⁰ *Ibidem*, pl. 66

⁴¹ *Ibidem*, pl. 75.

⁴² *Ibidem*, pl. 58.

⁴³ Tereza Sinigalia, Voica Maria Pușcașu, *Mănăstirea Probota*, București , 2000, p. 49, fig. 31.

⁴⁴ V. Drăguț, *Dragoș Coman, maestrul frescelor de la Arbore*, București, 1969, fig. 31, 32.

⁴⁵ *Ibidem*, fig. 63, 64.

⁴⁶ M. A. Musicescu, M. Berza, *Mănăstirea Sucevița*, București, 1958, p. 106, 107, 113, fig. 88, 89, 93.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 130, fig.108

⁴⁸ *Ibidem*, p.153, fig.128.

⁴⁹ Corina Nicolescu, Ioan Miclea, *Sucevița*, București, 1977.

⁵⁰ V. Drăguț, *Arta creștină*, p. 288-291, planșa 106.

⁵¹ Desenele cuțitelor au fost realizate de d-na Mihaela Cioc căreia îi mulțumesc și pe această cale.

⁵² V. Drăguț, *Picturile bisericii din Sântă-Mărie Orlea – cel mai vechi ansamblu mural din țara noastră*, în *B.M.I.*, nr. 3, p. 68, fig. 10.

⁵³ Idem, *Arta creștină*, p. 257, Pl. 91.

⁵⁴ Idem, *Dobrovăț*, pl. 9.

⁵⁵ Mircea D. Matei, Emil Iamandi, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și din Bazinul Șoimușului (sec. XI-XVII)*, București 1982, p.80, fig. 41/4-5, p. 239, pl.V.

⁵⁶ ***, *Repertoriul Monumentelor*, p. 102, fig. 65.

CUȚITE ÎN FRESCELE MEDIEVALE

 <p>1. Ghelinta 1330</p>	 <p>2. Ghelinta 1330</p>	 <p>3. Chilieni sf. sec. XIV</p>	 <p>4. Chilieni sf. sec. XIV</p>
 <p>5. Curtea de Arges 1369</p>	 <p>6. Curtea de Arges 1369</p>	 <p>7. Curtea de Arges 1369</p>	 <p>8. Staro Nagoričino încep sec XIV</p>
 <p>9. Voroneț 1488</p>	 <p>10. Voroneț 1488</p>	 <p>11. Voroneț 1488</p>	 <p>12. Voroneț 1488</p>
 <p>13. Bălinești 1493</p>	 <p>14. Bălinești 1493</p>	 <p>15. Popăuți sf. sec. XV</p>	 <p>16. Popăuți sf. sec. XV</p>

 <p>17. Popăuți sf. sec. XV</p>	 <p>18. Dobrovăț 1529</p>	 <p>19. Dobrovăț 1529</p>	 <p>20. Dobrovăț 1529</p>
 <p>21. Dobrovăț 1529</p>	 <p>22. Dobrovăț 1529</p>	 <p>23. Dobrovăț 1529</p>	 <p>24. Dobrovăț 1529</p>
 <p>25. Dobrovăț 1529</p>	 <p>26. Probota 1532</p>	 <p>27. Probota 1532</p>	 <p>28. Arbore 1541</p>
 <p>29. Arbore 1541</p>	 <p>30. Bolnița Coziei 1542-1543</p>	 <p>31. Bolnița Coziei 1542-1543</p>	 <p>32. Bolnița Coziei 1542-1543</p>
 <p>33. Bolnița Coziei 1542-1543</p>	 <p>34. Tetraevangheliar 1554-1558</p>		

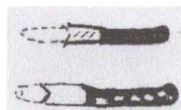
35. Curtea de Argeș 1369

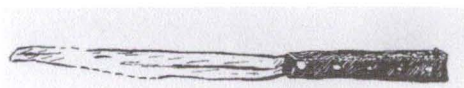
36. Curtea de Argeș 1369

37. Curtea de Argeș 1369

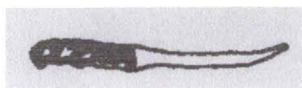
38. Ghelinița 1330

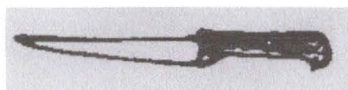
39. Voroneț 1488

40. Bălinești 1493

41. Popăuți sf. sec. XV

42. Popăuți sf. sec. XV

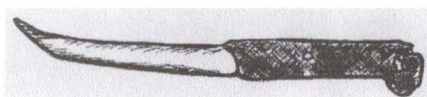
43. Popăuți sf. sec. XV

44. Dobrovăț 1529

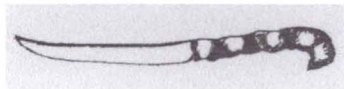
45. Probota 1532

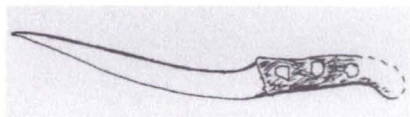
46. Bolnița Coziei 1542-1543

47. Bolnița Coziei 1542-1543

48. Dobrovăț 1529

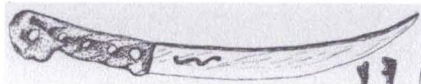
49. Dobrovăț 1529

50. Dobrovăț 1529

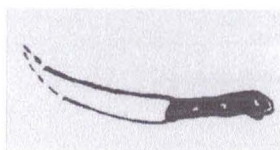
51. Dobrovăț 1529

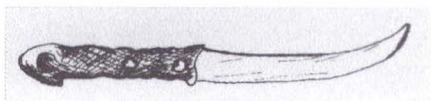
52. Dobrovăț 1529

53. Arbore 1541

54. Bolnița Coziei 1542-1543

55. Bolnița Coziei 1542-1543